

Przyroda

Klasa czwarta

NIEDOSTATECZNY (1)

Ocenę niedostateczną otrzymuje uczeń, który nie spełnia wymagań kryterialnych na ocenę dopuszczającą.

DOPUSZCZAJĄCY (2)

Ocenę dopuszczającą otrzymuje uczeń, który:

- wymienia źródła wiedzy o przyrodzie
- wymienia zmysły potrzebne do poznawania przyrody ○ podaje przykłady obiektów, które można obserwować przez lupę ○ podaje przykłady organizmów, obiektów i zjawisk, które można obserwować ○ podaje przykłady pytań, na które można uzyskać odpowiedź, przeprowadzając doświadczenie przyrodnicze
- wyjaśnia, kiedy jest nam potrzebna znajomość kierunków świata ○ wyznacza kierunki świata za pomocą gnomonu i Słońca
- podaje przykłady świadczące o pozornych zmianach położenia Słońca na niebie o wyjaśnia znaczenie pojęć: wschód Słońca, górowanie Słońca, zachód Słońca o wymienia daty rozpoczynające kalendarzowe pory roku o wyjaśnia znaczenie pojęć: *równonoc i przesilenie*
- wyjaśnia, co to jest plan o podaje przykłady zastosowania planów o wymienia różnice między planem i mapą o wymienia stałe elementy mapy o odczytuje na mapie topograficznej, gdzie znajduje się np. las, szkoła, kościół o wskazuje plany miast wśród innych map o wymienia sytuacje życiowe, w których plan miasta jest niezbędny o wymienia składniki pogody o przyporządkowuje składniki pogody do urządzeń pomiarowych o przedstawia składniki pogody za pomocą symboli graficznych o wymienia niebezpieczeństwa związane z pogodą
- podaje przykłady narządów w organizmie człowieka oraz ich funkcje
- wymienia funkcje szkieletu
- wskazuje na planszy podstawowe części szkieletu
- określa rolę układu mięśniowego w organizmie
- omawia rolę układu pokarmowego o omawia rolę układu oddechowego
- wymienia główne funkcje krwi o wskazuje na planszy układ nerwowy

- nazywa podstawowe elementy układu nerwowego o wskazuje różnice w budowie komórki jajowej i plemnika
- podaje nazwy poszczególnych elementów budowy układu rozrodczego kobiety i układu rozrodczego mężczyzny
- opisuje zmiany zachodzące w organizmach dziewcząt i chłopców w okresie dojrzewania
- wymienia zmysły człowieka i wskazuje je na własnym organizmie
- podaje podstawowe zasady dbania o słuch i wzrok o podaje zasady pielęgnacji skóry, włosów, zębów i paznokci
- wymienia trzy podstawowe grupy ciał stałych w zależności od ich właściwości fizycznych
- odróżnia środki szkodliwe po oznaczeniach na opakowaniu lub etykiecie
- wskazuje sposoby postępowania podczas opatrywania otarcia lub skaleczenia
- opisuje sposoby zabezpieczania ciała przed skutkami nadmiernego promieniowania słonecznego
- wyjaśnia, co to są choroby zakaźne
- opisuje podstawowe sposoby zapobiegania chorobom zakaźnym
- wymienia typowe objawy alergii
- opisuje zachowania chroniące człowieka przed zakażeniem się grzybicą
- wskazuje sposoby odmawiania propozycjom picia alkoholu, palenia tytoniu i zażywania narkotyków
- wymienia podstawowe zasady zdrowego stylu życia
- podaje przykłady potraw, których powinna się wystrzegać osoba prowadząca zdrowy styl życia
- wymienia czynniki mające szkodliwy wpływ na organizm człowieka
- podaje przykłady elementów przyrody ożywionej i nieożywionej
- wymienia rodzaje skał (lite, luźne i zwięzłe) o wymienia formy ukształtowania terenu
- wskazuje, które z form są wklęsłe, a które wypukłe (na fotografiach, modelach lub w terenie)
- wymienia najważniejsze cechy środowisk lądowych
- rozpoznaje pospolite drzewa, krzewy i rośliny zielne występujące w najbliższej okolicy
- rozpoznaje pospolite zwierzęta występujące w najbliższej okolicy
- wyjaśnia, co to jest las o wymienia funkcje lasu o podaje podstawowe zasady zachowania się w lesie o wymienia warstwy roślinności w lesie
- podaje przykłady grzybów jadalnych, niejadalnych i trujących
- rozróżnia cudzożywny i samożywny sposób odżywiania się organizmów
- na wybranych przykładach przedstawia przystosowania zwierząt roślinożernych i mięsożernych do zdobywania pokarmu

- podaje przykłady wykorzystywania łąk przez człowieka
- wymienia produkty otrzymywane z poszczególnych zbóż
- wymienia produkty otrzymywane z ziemniaków i buraków cukrowych
- wymienia wody występujące w najbliższej okolicy
- podaje przykłady wód płynących i stojących
- wymienia korzyści, jakie daje organizmom środowisko wodne
- podaje przykłady ryb słodkowodnych występujących w Polsce
- opisuje dzisiejszy wygląd krajobrazu w mieście i na wsi
- wymienia obiekty budowlane wykonane przez człowieka wpływające na krajobraz
- wymienia składniki krajobrazu wiejskiego i miejskiego
- podaje przykłady krajobrazów antropogenicznych
- wymienia składniki krajobrazu antropogenicznego w najbliższej okolicy
- wymienia składniki krajobrazu najbliższej okolicy
- wymienia formy ochrony przyrody w Polsce
- podaje przykład parku narodowego położonego najbliżej miejsca zamieszkania i wskazuje go na mapie
- opisuje podstawowe zasady zachowania się na terenie parku narodowego
- podaje możliwości ochrony przyrody przez ucznia klasy 4.

DOSTATECZNY (3)

Ocenę dostateczną otrzymuje uczeń, który spełnia wymagania kryterialne na ocenę dopuszczającą oraz:

- określa, co to jest przyroda
- podaje po dwa przykłady obserwacji przyrodniczych, w których wykorzystuje się lornetkę
- wymienia sposoby dokumentowania obserwacji przyrodniczej
- wymienia zasady bezpieczeństwa, których należy przestrzegać, prowadząc obserwacje przyrodnicze
- wymienia zasady, których należy przestrzegać, prowadząc doświadczenie
- posługuje się kompasem przy wyznaczaniu kierunków świata
- określa długość dnia (od wschodu do zachodu Słońca) o wyjaśnia pojęcie widnokręgu
- opisuje ilustracje pokazujące drogę Słońca nad widnokręgiem w zależności od pór roku
- rysuje proste plany małych przedmiotów w zeszyte, np. pudełka od zapalek
- wyjaśnia, dlaczego nie można narysować planu klasy bez zmniejszenia jej wymiarów
- rozpoznaje na mapie znaki topograficzne liniowe, powierzchniowe i punktowe, podaje ich przykłady

- rozpoznaje mapę topograficzną wśród innych map do wyboru
- odczytuje informacje z planu miasta i mapy topograficznej w podstawowym zakresie o wskazuje ulice i określa kierunki, w których przebiegają, np. z północy na południe
- pokazuje na planie punkty wymienione przez nauczyciela
- określa kierunki świata na mapie topograficznej i planie miasta
- opisuje poszczególne składniki pogody o wymienia jednostki pomiaru składników pogody
- odczytuje składniki pogody z mapy pogody
- opisuje, jak należy zachować się podczas burzy
- wskazuje, że podstawowym elementem budującym organizm jest komórka
- wymienia główne układy narządów organizmu człowieka
- wskazuje dwa przeciwstawnie działające mięśnie, np. zginacz i prostownik przedramienia
- wskazuje na modelu szkieletu człowieka rodzaje połączeń kości
- wskazuje na schematach budowy układu pokarmowego tworzące go narządy i podaje ich nazwy
- wskazuje na schematach budowy układu oddechowego tworzące go narządy i podaje ich nazwy
- omawia rolę serca
- omawia rolę układu nerwowego w funkcjonowaniu organizmu
- określa rolę układu rozrodczego kobiety i układu rozrodczego mężczyzny
- wyjaśnia, na czym polega dojrzewanie dziewcząt i chłopców
- opisuje rolę poszczególnych zmysłów w odbieraniu wrażeń ze środowiska zewnętrznego
- uzasadnia, dlaczego nie należy słuchać zbyt głośnej muzyki oraz korzystać zbyt długo z telefonów komórkowych
- omawia znaczenie czystości odzieży, obuwia, bielizny i otoczenia dla utrzymania zdrowia o podaje przykłady ubioru dostosowanego do pory roku i rodzaju pracy
- wymienia trzy stany skupienia substancji o na podstawie instrukcji omawia sposób posługiwania się środkami czystości o podaje przyczyny uszkodzeń skóry o opisuje objawy złamania kości
- uzasadnia konieczność zasięgnięcia porady lekarskiej w przypadku zachorowania na chorobę zakaźną
- podaje przykłady chorób zakaźnych człowieka i dróg zakażenia się nimi
- podaje przykłady zwierząt jadowitych
- wymienia sytuacje, w których należy powiedzieć nie
- wyjaśnia, co to jest uzależnienie o opisuje zasady zdrowego stylu życia

- wyjaśnia, dlaczego należy zachować postawę asertywną w sytuacji bycia namawianym do zapalenia papierosa, wypicia alkoholu lub spróbowania narkotyków
- wyjaśnia, co to są skały i minerały
- odróżnia skały lite od pozostałych, rozpoznaje granity i piaskowce
- rozpoznaje na ilustracjach i nazywa poszczególne formy ukształtowania terenu
- podaje przykłady sposobów przetrwania zimy przez rośliny i zwierzęta
- wskazuje różnice między drzewem iglastym a drzewem liściastym
- wyjaśnia, czym różni się drzewo od krzewu i rośliny zielnej
- wskazuje pień i koronę drzewa
- omawia znaczenie tablic informacyjnych umieszczanych przy wejściu do lasu
- podaje przykłady roślin tworzących poszczególne warstwy lasu
- podaje przykłady znaczenia roślin w przyrodzie i życiu człowieka
- wykazuje różnorodność sposobów polowania zwierząt mięsożernych
- rozpoznaje typowe rośliny łąkowe
- rozpoznaje zboża uprawiane w Polsce
- nazywa rośliny oleiste
- podaje przykłady roślin warzywnych
- podaje przykłady zbiorników sztucznych i naturalnych
- omawia wykorzystanie wód płynących i stojących
- wskazuje najważniejsze przystosowania ryb do życia w środowisku wodnym
- podaje przykłady słodkowodnych zwierząt (innych niż ryby) żyjących w Polsce
- opisuje, jak wyglądał krajobraz przed setkami lat (na podstawie ryciny) i czym zajmowali się ludzie
- omawia, jakie zmiany krajobrazu następowały w ciągu stuleci pod wpływem działalności człowieka
- charakteryzuje krajobraz wiejski i miejski
- opisuje elementy krajobrazu antropogenicznego w najbliższej okolicy
- rozróżnia aktualne i dawne elementy krajobrazu najbliższej okolicy
- charakteryzuje sposoby ochrony przyrody w Polsce, o wyjaśnia co oznacza skrót LOP.

DOBRY (4)

Ocenę dobrą otrzymuje uczeń, który spełnia wymagania kryterialne na ocenę dostateczną oraz:

- podaje przykłady obiektów, organizmów, które można obserwować przez mikroskop
- wyjaśnia, do czego jest potrzebna mapa, kompas i taśma miernicza
- wyjaśnia, co to jest obserwacja przyrodnicza
- wymienia punkty, które zawiera karta doświadczenia

- opisuje kierunki świata na róży kierunków
- określa kierunki świata w terenie
- charakteryzuje widnokrąg w mieście i na wsi
- analizuje zależności między długością cienia a wysokością Słońca nad widnokretem o rozpoznaje i wskazuje rysunki przedstawiające drogę Słońca w dniach rozpoczynających pory roku
- wyjaśnia zależność między wysokością Słońca nad widnokretem a długością cienia w różnych porach roku
- rysuje obiekty w podanych dowolnych zmniejszeniach, np. plan klasy, pokoju, ławki szkolnej
- określa kierunki świata na mapie topograficznej
- analizuje mapy topograficzne pod względem liczby zabudowań i innych elementów o planuje trasę wycieczki po mieście lub po najbliższej okolicy z uwzględnieniem najciekawszych punktów lub punktów wskazanych przez nauczyciela
- rozróżnia opady i osady atmosferyczne
- odczytuje wartości składników pogody z urządzeń pomiarowych
- określa pogodę na podstawie mapy pogody wybranej części kraju
- opisuje, jak należy zachować się podczas wichury, ulewy i śnieżycy
- omawia funkcje układów narządów w organizmie człowieka
- wymienia elementy składowe szkieletu człowieka
- wskazuje główne mięśnie organizmu człowieka
- opisuje ogólnie przebieg procesów zachodzących w przewodzie pokarmowym człowieka
- uzasadnia, dlaczego oddychanie przez nos jest zdrowsze niż przez usta
- opisuje rodzaje naczyń krwionośnych
- omawia części układu nerwowego
- wskazuje na planszy rozmieszczenie narządów rozrodczych kobiety i mężczyzny o wskazuje czynniki wpływające pozytywnie i negatywnie na rozwój organizmu w okresie dojrzewania
- wyjaśnia, co to znaczy, że zmysły ulegają adaptacji
- podaje przykłady świadczące o ochronnym działaniu zmysłów dla organizmu
- wymienia substancje wydalane i wydzielane przez skórę
- opisuje poprawne zasady mycia zębów
- opisuje trzy stany skupienia substancji w zależności od ułożenia drobin oraz możliwości ich przemieszczania się
- uzasadnia celowość umieszczania symboli ostrzegawczych na produktach szkodliwych
- podaje zasady właściwego postępowania w wypadku pogryzienia przez zwierzę o wskazuje przykłady chorób bakteryjnych i wirusowych

- uzasadnia celowość wykonywania szczepień ochronnych
- podaje przykłady roślin mogących wywołać alergię u ludzi
- podaje przykłady zachowań asertywnych wobec presji otoczenia
- wyjaśnia, dlaczego znajomości zawarte przez Internet mogą być niebezpieczne
- uzasadnia stwierdzenie: *Ruch i umiejętność odpoczynku są bardzo ważne dla organizmu*
- rozpoznaje w krajobrazie elementy przyrody ożywionej i nieożywionej
- charakteryzuje różne rodzaje skał i rozpoznaje je
- wyjaśnia, co to są surowce mineralne, podaje ich podział
- wskazuje i nazywa elementy pagórka
- rozpoznaje zbocza łagodne i strome
- wskazuje na modelu i nazywa elementy doliny rzecznej
- podaje przykłady przystosowań roślin do warunków suchych i wilgotnych
- podaje przykłady bylin występujących w najbliższej okolicy
- wyjaśnia różnice między lasem liściastym, iglastym i mieszanym
- opisuje temperaturę powietrza, wilgotność i nasłonecznienie występujące w poszczególnych warstwach lasu
- opisuje, jak można poznawać las za pomocą różnych zmysłów
- uzasadnia, że człowiek jest organizmem cudzożywym
- uzasadnia, że budowa roślin stanowi przystosowanie do samożywego odżywiania się o rozpoznaje zwierzęta żyjące na łące o określa cel tworzenia pól uprawnych o opisuje zastosowanie i wykorzystanie różnych rodzajów i różnych części roślin
- wyjaśnia pojęcia: bagno, staw, jezioro o wyjaśnia, co to jest źródło i ujście rzeki o opisuje rzekę w najbliższej okolicy
- wykazuje różnice w warunkach życia w wodzie i na lądzie
- omawia strefy występowania roślin w jeziorze
- wyjaśnia, dlaczego krajobrazów naturalnych na Ziemi jest niewiele
- porównuje krajobraz miejski i wiejski
- opisuje krajobrazy zdewastowane przez człowieka, np. tereny kopalń odkrywkowych o uzasadnia zależność krajobrazu rolniczego od pór roku
- opisuje wybrany typ krajobrazu antropogenicznego
- opisuje krajobraz najbliższej okolicy
- podaje przykłady rezerwatów przyrody i pomników przyrody w Polsce
- wskazuje miejsca w najbliższej okolicy zasługujące na ochronę i uzasadnia swój wybór.

BARDZO DOBRY (5)

Ocenę bardzo dobrą otrzymuje uczeń, który spełnia wymagania kryterialne na ocenę dobrą oraz:

- wyjaśnia, co to są narządy zmysłów i jaka jest ich rola w poznawaniu przyrody
- opracowuje kartę obserwacji dowolnego obiektu
- podaje różnice między próbą badawczą a kontrolną w doświadczeniu
- opisuje sposoby wyznaczania kierunków świata w sytuacji, gdy nie ma przyrządów i gdy nie widać Słońca
- podaje zależności między wielkością widnokągu a wysokością, na jakiej znajduje się obserwator
- samodzielnie wykonuje rysunki przedstawiające drogę Słońca nad widnokągiem w dniach rozpoczęcia pór roku
- szacuje na podstawie pomiarów sali lekcyjnej, ile razy należy zmniejszyć długość i szerokość sali, aby jej plan zmieścił się na kartce
- planuje i opisuje trasę wycieczki, określając kierunki świata o wyznacza trasę wędrówki, zgodnie z opisem na mapie topograficznej
- orientuje plan miasta i mapę topograficzną za pomocą kompasu i charakterystycznych punktów w terenie
- opisuje przebieg podanej trasy z uwzględnieniem kierunków przebiegu ulic, lokalizacji zabytków itp.
- na podstawie prognozy pogody opisuje jej składniki
- na podstawie wartości poszczególnych składników pogody opisuje warunki pogodowe
- rozróżnia pory roku na podstawie wybranych map pogody o opisuje zjawisko tęczy
- rozpoznaje położenie układów i narządów na rycinach anatomicznych
- wyjaśnia, dlaczego mięśnie muszą pracować parami
- wymienia rodzaje zębów człowieka i podaje ich funkcje
- opisuje proces wymiany gazowej zachodzący w płucach
- na podstawie ryciny omawia budowę serca
- wymienia funkcje, jakie pełnią mózg i mózdzek
- określa rolę poszczególnych narządów w układzie rozrodczym męskim i układzie rozrodczym żeńskim
- charakteryzuje etap dojrzewania
- uzasadnia, że zmysły chronią organizm przed niebezpiecznymi czynnikami zewnętrznymi
- wyjaśnia, dlaczego przestrzeganie higieny osobistej jest obowiązkiem każdego człowieka
- uzasadnia, dlaczego przykładowe ciało zostało wykonane z danej substancji

- interpretuje szkodliwość produktu oznaczonego kilkoma piktogramami ostrzegawczymi
- podaje różnice między zwicnięciem a złamaniem
- wyjaśnia, dlaczego nie należy opalać się bez właściwego zabezpieczenia skóry o opisuje objawy wybranych chorób zakaźnych
- wyjaśnia, dlaczego w kontaktach ze zwierzętami należy zachować szczególną ostrożność
- opisuje skutki działania nikotyny na organizm człowieka o wyjaśnia, dlaczego bycie życzliwym dla innych ma wpływ na zdrowie człowieka
- uzasadnia stwierdzenie: *Zdrowie w dużej mierze zależy od nas samych*
- podaje przykłady gospodarczego wykorzystania surowców mineralnych
- podaje przykłady surowców jubilerskich
- rozpoznaje i nazywa elementy doliny rzecznej w terenie
- podaje przykłady roślin światłolubnych i cieniolumbnych
- podaje, które rośliny są nazywane bylinami
- wyjaśnia znaczenie pojęć: buczyna, bór, las mieszany
- wyjaśnia, dlaczego rośliny runa leśnego kwitną wczesną wiosną
- wyjaśnia znaczenie ściółki leśnej dla życia w lesie
- uzasadnia, że rośliny to organizmy samożywne
- podaje przykłady przystosowań zwierząt do odżywiania się pokarmem płynnym
- rozróżnia rośliny jednoroczne i byliny
- wskazuje różnice między polem uprawnym a łąką
- opisuje wykorzystanie i zastosowanie roślin włóknodajnych
- rozpoznaje w terenie wody powierzchniowe w najbliższej okolicy i podaje ich nazwy o wyjaśnia, co to jest nurt rzeki
- opisuje naturalne i sztuczne zbiorniki wodne i rozpoznaje je w terenie
- opisuje ogólnie proces wymiany gazowej u ryby o określa, czym jest plankton i jakie jest jego znaczenie
- podaje przykłady krajobrazów naturalnych i uzasadnia ich zakwalifikowanie do danego typu krajobrazów
- wyjaśnia, dlaczego krajobraz rolniczy zalicza się do krajobrazów częściowo przekształconych
- porównuje krajobrazy rolnicze nizinne i górskie
- porównuje krajobrazy dużego i małego miasta
- uzasadnia przywracanie wartości użytkowych i przyrodniczych terenom zdegradowanym
- wyjaśnia pochodzenie nazwy swojej miejscowości
- opisuje zadania szkolnego koła Ligi Ochrony Przyrody.

CELUJĄCY (6)

Ocenę celujący otrzymuje uczeń, który spełnia wymagania kryterialne na ocenę bardzo dobrą oraz:

- wyjaśnia, kiedy można na podstawie obserwacji wyciągnąć wnioski
- uzasadnia, dlaczego w doświadczeniu jest potrzebna próba kontrolna.
- konstruuje kompas domowym sposobem według instrukcji i posługuje się nim.
- wyjaśnia, dlaczego droga Słońca nad widnokretem odbywa się w cyklu dobowym
- wyjaśnia przyczyny występowania różnic w długości drogi Słońca nad widnokretem, w zależności od pory roku
- wyciąga wnioski dotyczące zależności między zastosowanym pomniejszeniem obiektu a wielkością tego obiektu na planie
- podaje przykłady innych map (np. tematycznych) i opisuje ich zastosowanie
- szkicuje trasę ze szkoły do domu, uwzględniając kierunki świata, bez korzystania z mapy
- rozróżnia przykładowe rodzaje chmur i przewiduje na podstawie ich wyglądu zmiany w pogodzie
- przewiduje wartości składników pogody w zależności od sytuacji opisanych przez nauczyciela
- przedstawia mapę pogody na podstawie prognozy słownej. opisuje zasadę działania piorunochronu
- opisuje hierarchiczność struktury organizmu
- omawia budowę i funkcjonowanie stawu
- opisuje rolę ślinianek, wątroby i trzustki
- wykazuje związek między budową a rolą krtani
- wyjaśnia, dlaczego krążenie krwi jest warunkiem życia człowieka
- uzasadnia przystosowanie budowy układu rozrodczego męskiego i układu rozrodczego żeńskiego do pełnionych funkcji
- wyjaśnia, co to znaczy, że na dojrzewanie mają wpływ hormony
- opisuje rolę mózgu w odbieraniu wrażeń ze środowiska zewnętrznego przez narządy zmysłów
- proponuje i przeprowadza doświadczenie przedstawiające niszczenie szkliwa nazębnego
- opisuje właściwości ciała w zależności od rodzaju substancji, z jakiej zostało wykonane
- określa szkodliwe dla zdrowia skutki działania preparatów drażniących, żrących, wybuchowych i toksycznych
- wymienia rodzaje uszkodzeń ciała i opisuje sposoby udzielania pierwszej pomocy
- omawia ogólnie zasadę działania szczepionki

- wyjaśnia, jak rozumie stwierdzenie: Wytoczaj sobie realistyczne cele życiowe i wytrwale dąży do ich osiągnięcia
- wyjaśnia powstawanie skał osadowych
- dokumentuje skały w najbliższej okolicy (fotografuje, opisuje, wyjaśnia różnice między nimi)
- charakteryzuje poszczególne formy ukształtowania terenu
- rozpoznaje w terenie formy terenu i wykonuje ich dokumentację fotograficzną
- wykazuje związek budowy zwierząt z przystosowaniem do życia na różnych podłożach
- podaje różnice między roślinami jednorocznymi, dwuletnimi i wieloletnimi
- omawia przystosowania roślin w poszczególnych warstwach lasu do panujących tam warunków
- opisuje proces fotosyntezy
- rozróżnia łąki naturalne i stworzone przez człowieka
- wyjaśnia, co to są rośliny zbożowe, okopowe, oleiste
- charakteryzuje wpływ różnych czynników na wody powierzchniowe
- opisuje działalność rzeki (żłobienie koryta, podmywanie brzegów, transport piasku i inne)
- na wybranych przykładach przedstawia przystosowania roślin do życia w wodzie
- wyjaśnia zasadę działania pęcherza pławnego ryb
- Podaje przykłady zmian krajobrazu na skutek gwałtownego rozwoju przemysłu w XIX w.
- wyjaśnia, na czym polega rekultywacja krajobrazu
- wyjaśnia różnice między pojęciami rewitalizacja i rekultywacja
- prezentuje krajobraz okolicy na nośnikach cyfrowych
- uzasadnia, że ochrona przyrody ma w Polsce długą tradycję